

Grażyna Schneider-Skalska
prof. dr hab. inż. arch.
Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego
Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Kraków, 28.01. 2023

**Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej
pt. „Ośrodki dla uchodźców w Polsce. Zagadnienia organizacji przestrzeni inkluzyjnych”.**

1. Podstawa opracowania recenzji

- Pismo Przewodniczącego Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka, Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej prof. dr hab. inż. arch. Rafała Czernerera, nr W1/4020/104/2022
- Przedmiotowa praca doktorska, 1 egz., w wersji papierowej i elektronicznej.

2. Merytoryczna strona dysertacji

2.1. Wybór tematu, problem badawczy, zakresy pracy, stan badań.

Wysoko należy ocenić wybór tematu. Świadczy on o dobrym zrozumieniu potrzeb w obliczu wyzwań jakie stawia proces nasilających się migracji i związane z nimi problemy uchodźstwa. Próby mierzenia się z tym procesem nie są nowe, wystarczy prześledzić historie społeczeństw i wielowiekowe wędrówki ludów. Faktem jest jednak, że współcześnie patrzymy na te problemy przez pryzmat obowiązujących praw człowieka i wymagań jakie stawiamy w Europie warunkom życia obywateli.

Autorka dobrze określiła problem badawczy i sformułowała pytanie badawcze, które z kolei poszerzyła o szczegółowe wskazania zakresu badań. Zdecydowała, iż będzie poszukiwać narzędzi przestrzennych, za pomocą których można poprawić działanie systemu przyjmowania uchodźców w Polsce na różnych etapach i w różnych przestrzeniach, tak aby zapewnić warunki do włączania uchodźców w, ogólnie rzecz ujmując, życie w nowym otoczeniu przestrzennym, społecznym i kulturowym.

Zakresy pracy, zakres czasowy, jak i terytorialny, przyjęto prawidłowo. Autorka słusznie wzięła pod uwagę wszystkie stałe ośrodki dla uchodźców długodystansowych w Polsce w liczbie 17, do szczegółowej analizy wybrała reprezentatywny, warszawski zespół terytoriów recepcyjnych. Obszarów i elementów sprzyjających inkluzji szukała w ośrodkach europejskich, wybranych wg kryteriów. Prezentują one zróżnicowane modele występujące w krajach ich lokalizacji – modele: austriacki, niemiecki, holenderski i polski.

Autorka słusznie w pierwszej części pracy przedstawiła definicje wybranych terminów takich jak inkluzja społeczna, ośrodek dla uchodźców, terytorium recepcyjne itp.

Stan badań przedstawiono wystarczająco, skupiając się na najważniejszych problemach i związanych z nimi publikacjach i ich autorach. Charakteryzując stan badań, Autorka pokazała na stronie 17 interesujące zestawienie – oś czasu – na której umieściła najważniejsze wydarzenia, które wywołały intensywne przemieszczenia ludności i wzmogły problem uchodźstwa. Wątpliwość budzi umieszczenie w tym wykazie kryzysu migracyjnego w UE, który był efektem zdarzeń.

Wybór tematu i uzasadnienie jego wyboru oceniam bardzo dobrze, a przedmiot badań i przyjęte zakresy uważam za określone właściwie.

2.2. Teza/hipoteza, cel pracy, metody badawcze, realizacja założeń badawczych

W pracach doktorskich pojawiają się oba sformułowania – teza lub hipoteza. Na podstawie definicji słownikowych można powiedzieć, że są to bliskie sobie określenia ale nie jednoznaczne. Hipoteza zakłada większy stopień niepewności, teza ma wymowę mocniejszą, chociaż też wymaga argumentacji. Wydaje się, że na początku każdej pracy badawczej pojawia się pytanie badawcze lub hipoteza, które prowadzą nas do skonstruowania planu badań.

Doktorantka po postawieniu pytania badawczego sformułowała hipotezę: „Wyłonienie narzędzi inkluzji, które okazały się skuteczne w warunkach zbliżonych do polskich, a następnie ich zastosowanie na podstawie rekomendacji, może się przyczynić do poprawy standardów funkcjonalno-przestrzennych w systemie przestrzeni recepcyjnych dla uchodźców w Polsce oraz wpłynąć na poprawę dobrostanu osób korzystających z tychże przestrzeni.”

Hipoteza jest czytelna, wynika z rozpoznania problemu. Można się zastanawiać, czy druga część hipotezy nie powinna brzmieć ... *może się przyczynić do podniesienia standardów funkcjonalno-przestrzennych oraz zwiększenia inkluzyjności w przestrzeniach recepcyjnych dla uchodźców w Polsce*, bo chyba spełnienie wymogów inkluzyjności jest łatwiejsze do udowodnienia niż poziom dobrostanu uchodźców.

Cel pracy określono precyzyjnie, bez zbędnych poszerzeń, jako *Wskazanie zespołu narzędzi i rekomendacji w różnych skalach, które mogłyby zwiększyć potencjał inkluzyjny systemu przyjmowania uchodźców w Polsce*. Za ważne i świadczące o dojrzałości Autorki uważam stwierdzenie, że *potwierdzenie rzeczywistego osiągnięcia celu i hipotezy będzie możliwe dopiero po wprowadzeniu, przynajmniej eksperymentalnym, wniosków i rekomendacji w warunkach docelowych*. Można jednak domniemywać, że wnioski z dobrze przeprowadzonych analiz będą przydatne i skuteczne.

Podejmując trudny temat Doktoranta zdecydowała się oprzeć na zróżnicowanych metodach badawczych, dostosowanych do każdego badanego aspektu, bardzo dobrze przedstawionych w punkcie 7, części WPROWADZENIA, na stronach 33-35. Doceniam zgłębienie problemu nie tylko przez niezbędne analizy materiałów opisowych i planistycznych ale również poznanie różnorodnych cech uchodźstwa długodystansowego poprzez wizyty studialne w obozach dla uchodźców polskich i zagranicznych oraz wywiady, opracowane w trzech językach, przy których przygotowaniu słusznie współpracowała z psychologiem.

Metody badawcze zostały przyjęte prawidłowo.

2.3. Konstrukcja pracy i zawartość merytoryczna.

Autorka podzieliła pracę na II tomy.

W Tomie I zastosowano podział na WPROWADZENIE, CZĘŚĆ I – CZĘŚĆ TEORETYCZNĄ, CZĘŚĆ II – POLSKA PRZESTRZEŃ RECEPCYJNA i CZĘŚĆ III – INKLUZYJNE PRZESTRZENIE RECEPCYJNE. W CZĘŚCI III znajdujemy też rekomendacje i opracowane narzędzia badawcze jako punkt 6.2, a jako punkt 6.3 figuruje Podsumowanie.

Na końcu Tomu I ujęte zostały: Bibliografia, Spis wywiadów, Spis opracowań graficznych i tabelarycznych w Tomie I oraz streszczenia w języku polskim i angielskim.

W Tomie II, niejako uzupełniającym, znalazły się załączniki - materiały ilustracyjne w grupach: Część I: KARTY OŚRODKÓW DLA UCHODŹCÓW, 2. CZĘŚĆ II: KARTY TERYTORIÓW RECEPCYJNYCH, 3. CZĘŚĆ III: KARTY PRZYKŁADÓW – DOBRE PRAKTYKI, 4. Część IV: TABELI. 5. Część V: DODATKOWA DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA oraz spis tych opracowań graficznych i tabelarycznych.

Uwaga dotycząca konstrukcji pracy odnosi się do miejsca syntezy i podsumowania. O ile w diagramie nr 2, zamieszczonym na stronie 35, bardzo czytelne i zrozumiałe jest miejsce SYNTEZY oraz PODSUMOWANIA I WNIOSKÓW, o tyle w spisie treści i w ostatecznej konstrukcji pracy zauważalne jest słabsze wyróżnienie Syntezy, rekomendacji i podsumowania. Wydaje się, że punkt 6.1. *Inkluzyjny model przestrzeni recepcyjnych*, zamykający analizy szczegółowe 4 przykładów mógłby mieć tytuł: PODSUMOWANIE - Inkluzyjny model przestrzeni recepcyjnych, i to byłoby podsumowanie analiz. Dopiero po tym podrozdziale następowałyby SYNTEZA i REKOMENDACJE, odnoszące się do całej pracy, w której znalazłyby się obecne podrozdziały 6.2. (rekomendacje) i 6.3 (podsumowanie).

Rozumiem zabieg umieszczenia bogatego materiału ilustracyjnego w tomie II w postaci załączników, co zapewne miało zapobiec poszerzaniu podstawowego tekstu ponad miarę. Spowodowało to jednak konieczność odwoływania się do skomplikowanych skrótów i numerów, np. iż coś *zamieszczono w Tomie II, część II: TR3*. Przy tych odwołaniach nie ma numerów stron, które umożliwiłyby szybkie dotarcie do konkretnej tablicy czy zestawienia.

Zwracam na to uwagę, bo chciałabym, aby w potencjalnej publikacji, niewątpliwie wskazanej, ułatwić odbiór wartości merytorycznych, które praca ma i które powinny być dobrze widoczne.

W CZĘŚCI I TEORETYCZNEJ, na podstawie przeanalizowanej literatury ale też, bez wątplenia, dzięki nabytej praktycznej znajomości problemów uchodźstwa i ośrodków dla uchodźców, Doktorantka skonstruowała system przestrzeni recepcyjnych w podziale terytorialnym, co później pozwoliło Jej na badanie stopnia ich inkluzyjności oraz porównywanie poszczególnych ośrodków i terytoriów w różnych lokalizacjach. CZĘŚĆ I kończy Tabela 3, Katalog inkluzyjnych cech przestrzeni recepcyjnej w skali zamieszkiwania, w skali ośrodka i w skali terytorium – sąsiedztwa i miasta, jako punkt wyjścia do analiz polskich ośrodków dla uchodźców, którym poświęcona jest CZĘŚĆ II. To bardzo ważny punkt w pracy, bo jest osnową dalszych badań.

W CZĘŚCI II – POLSKA PRZESTRZEŃ RECEPCYJNA Doktorantka zdecydowała się na poddanie analizie 17 wszystkich ośrodków polskich dla uchodźców, funkcjonujących w Polsce w latach 2015-2020 i będących w gestii Urzędu do Spraw Cudzoziemców oraz Straży Granicznej. To była bardzo dobra decyzja.

Materiał jest bardzo dobry, bogaty, kompleksowy, i w połączeniu z materiałem zawartym w TOMIE II (np. Tabelą II/2), mógłby być przedmiotem samodzielnej publikacji. Dobrą decyzją było skupienie się w analizie szczegółowej na zespole reprezentatywnym – warszawskim zespole terytoriów recepcyjnych, który dawał możliwość przeanalizowania kilku składowych tego zespołu.

Podsumowaniem tej części jest tabela nr 12, skonstruowana wg wcześniej już zapowiadanego układu w trzech skalach: mieszkanie, przestrzenie w ośrodku, skala sąsiedztwa i miasta.

W CZĘŚCI III – INKLUZYJNE PRZESTRZENIE RECEPCYJNE, na podstawie szerokiej wiedzy teoretycznej nabytej w czasie wyjazdów studialnych do Austrii, Francji, Grecji, Portugalii, Hiszpanii, Holandii, Norwegii i Niemiec, Autorka bardzo dobrze wybrała dla celów porównawczych i do poszukiwania najlepszych rozwiązań służących inkluzyjności, przykłady z trzech miast – Wiednia w Austrii, Hamburga w Niemczech i Amsterdamu w Holandii, jako tych, których doświadczenia i stopień zaawansowania w dążeniu do inkluzyjności przestrzeni użytkowanych przez uchodźców są największe.

Autorka na stronie 209 pisze iż *wybrano trzy reprezentatywne, o różnej specyfice, zespoły terytoriów recepcyjnych*

w następujących lokalizacjach:

- *zespół terytoriów recepcyjnych Wiednia w Austrii;*
- *zespół terytoriów recepcyjnych Hamburga w Niemczech;*
- *zespół terytoriów recepcyjnych Amsterdamu w Holandii*
- *zespół terytoriów recepcyjnych Wrocławia dla uchodźców ukraińskich,*

ale jak wynika z zestawienia są to cztery lokalizacje. Doktorantka w początkowym tekście pisze o

zebraniu dodatkowych obserwacji i doświadczeń na temat ośrodków dla uchodźców z Ukrainy i rozumiem, że chciała temat poszerzyć. Początkowo uważałam, że jest to zaburzenie logiki pracy, która jednak dotyczy uchodźców długodystansowych, za których trudno uznać większość uchodźców z Ukrainy. Z drugiej jednak strony skala, waga problemu uchodźstwa z tego kierunku i potrzeba zasygnalizowania jego aktualności przekonała mnie do zaproponowanego układu.

Kluczową wartość dla pracy ma wymieniany już podrozdział 6.1 – inkluzyjny model przestrzeni recepcyjnych, będący podstawą do sformułowania rekomendacji dla przekształcania istniejących i kształtowania nowych ośrodków dla uchodźców w sposób, który pozwoli na uzyskanie inkluzyjności we wszystkich branych pod uwagę przestrzeniach – mieszkaniu, jednostkach terytorialnych i ich sąsiedztwie bliższym i dalszym. To wielostopniowe podejście ma podstawowe znaczenie dla osiągnięcia końcowego efektu, jaki powinno być włączanie uchodźców do życia w danym kraju, we wszystkich aspektach. Ten podrozdział uzupełniają tabele z Tomu II – Tabela III/1 i Tabela III/2, prezentujące analizę porównawczą wybranych trzech ośrodków zagranicznych i jednego polskiego i są ważnym dopełnieniem informacji.

Podrozdział 6.2 jest wg mnie właściwą SYNTEZĄ całej pracy i zawiera 3 kluczowe rezultaty pracy:

1. schemat na rys. 74 oraz tabele 20, 21, 22, w których Doktorantka określiła Kryteria jakościowe w oparciu o kryteria POE, rozszerzając je o czynniki o charakterze społecznym i przestrzennym;
2. tabelę 23, w której Autorka wskazała Kartę rekomendacji dla ośrodków dla uchodźców na podstawie wybranych kryteriów inkluzyjnych, w trzech wspomnianych już skalach;
3. tabelę 24 - Formularz badania „Funkcjonowanie w ośrodku dla uchodźców i okolicy” narzędzie do badania opinii użytkowników.

Na zakończenie tej części recenzji wypada dodać, że Tom II, który jak uznała Autorka, jest uzupełniający w stosunku do Tomu I, zawiera, jak już wcześniej pisałam, niezwykle wartościowy, szeroki materiał informacyjny i ilustracyjny.

Ocena merytorycznej wartości pracy jest bardzo wysoka.

3. Uwagi szczegółowe dotyczące bibliografii, języka i szaty graficznej

Bibliografia pracy jest bogata, dobrze podana, zawiera wystarczający zakres pozycji polskich i zagranicznych.

Praca napisana jest dobrym językiem. Odbiór pracy utrudniają nieco używane skróty, o czym już wspominałam, czego przykładem jest taki początek zdania - „*TO może się pokrywać z TR...*”, chociaż nic nie stało na przeszkodzie żeby napisać, że Terytorium Osiedlenia może się pokrywać z Terytorium Recepcyjnym.

Szata graficzna dobra, chociaż Autorka powinna w następnych swoich działaniach naukowych popracować nad, nie boję się napisać, atrakcyjnością przekazu naukowego, co przy ilości publikacji ukazujących się na rynku wydawniczym ma znaczenie.

4. Podsumowanie

Podsumowując opinię o pracy Pani mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej pt. „Ośrodki dla uchodźców w Polsce. Zagadnienia organizacji przestrzeni inkluzyjnych” stwierdzam, iż Autorka zajęła się niezwykle aktualnym i potrzebnym tematem i wykazała prawdziwość postawionej hipotezy. Przedstawiła pracę o dużych walorach poznawczych, wzbogacając dyscyplinę architektura i urbanistyka o całościowe ujęcie trudnego, szerokiego i niewielkim stopniu rozpoznanego w Polsce tematu.

Na podkreślenie zasługuje wybór analizowanych przykładów, polskich i zagranicznych, autorska koncepcja terytoriów inkluzyjnych i oceny przykładów pod kątem inkluzyjności, odniesienie do europejskich i polskich warunków poprzez wykazanie stanu stosowanych prawnych rozwiązań w Polsce i Europie. Największą wartością pracy jest zestaw efektów: kryteria oceny

ośrodków i przestrzeni recepcyjnych, Karta rekomendacji zmierzających do uzyskania wysokiego stopnia inkluzyjności oraz narzędzie do badania opinii użytkowników w postaci Formularza ankiety. Niewątpliwa jest przydatność aplikacyjna pracy.

Praca zasługuje na wyróżnienie i na publikację, po odpowiednim przystosowaniu materiału.

Stwierdzam, że Autorka wykazała dobrą wiedzę ogólną w zakresie podjętego tematu, duże zaangażowanie widoczne w kompleksowości zebranego materiału, znajomość warsztatu naukowego, a przede wszystkim twórcze i autorskie podejście do tematu, co jest gwarancją dalszego rozwoju naukowego Pani mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej.

5. Wniosek o dopuszczenie pracy do publicznej obrony

Zgodnie z przedstawioną oceną pracy doktorskiej Pani mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej pt. „Ośrodki dla uchodźców w Polsce. Zagadnienia organizacji przestrzeni inkluzyjnych”, stwierdzam, że spełnia ona wymagania stawiane pracom doktorskim w dyscyplinie architektura i urbanistyka przez Ustawę z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki, (Dz. U. z 2016 r. poz. 882 i 1311) **wniosuję o dopuszczenie Autorki do dalszego procedowania.**

6. Wniosek o wyróżnienie – uzasadnienie

Praca Pani mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej zasługuje na wyróżnienie ze względu na walory poznawcze i efekty twórcze i aplikacyjne, którymi są :

- niezwykła aktualność tematu, kompleksowość jego ujęcia i wartość materiału poglądowego oraz przede wszystkim

- twórczy wkład do dyscypliny architektura i urbanistyka w postaci autorskiej koncepcji przestrzeni inkluzyjnych i metody ich oceny z wykorzystaniem opracowanej przez Autorkę *Karty rekomendacji dla ośrodków dla uchodźców* oraz przygotowanego narzędzia do badania opinii użytkowników w postaci *Formularza badania „Funkcjonowanie w ośrodku dla uchodźców i okolicy”*.

Poznawcze i aplikacyjne walory pracy skłaniają do stwierdzenia, że materiał naukowy i dokumentacyjny powinien być wykorzystane w publikacji lub w publikacjach szeroko dostępnych, po odpowiednim przystosowaniu tekstu i materiału graficznego.

Grażyna Schneider-Skańska